

Марко Д. Милановић

Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Марија М. Вучинић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

УСЛОВИ ЖИВОТА РОМА У СРБИЈИ И СИСТЕМ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ СА ФОКУСОМ НА ДЕЦУ

Сажетак

Подаци о становништву које живи у ромским насељима су у великој мери непоуздани, а праксе навођења података често доводе до њиховог искривљења. Ово за последицу има да доносиоци одлука и јавност тешко могу да процене квалитет информација што име негативан утицај на креирање политика. Рад има за циљ да, на основу прегледа литературе, широј публици приближи неке од важних података који се односе на услове живота у ромским насељима и изазове са којима се суочава систем социјалне заштите приликом подршке Ромима.

У првом делу рада, са освртом на квалитет података, представљени резултати различитих истраживања која се односе на услове живота у ромским насељима. Покушали смо и да на основу ових података опишемо степен угроженост и проценимо број угрожене деце која живе у ромским насељима.

Затим су приказани неки од изазова са којима се систем социјалне заштите суочава приликом подршке особама ромске националности, и генерално особама које живе у дубоком сиромаштву, са фокусом на заштиту деце. Један од недостатака је заснованост подршке Ромима на материјалним давањима, при чему је овај вид подршке недовољан, а често и недоступан Ромима. Подаци који се прикупљају у оквиру система социјалне заштите, још увек не омогућавају таргетирање, планирање и праћење ефеката услуга,

па тиме ни прилагођавање услуга потребама Рома. Неприлагођена подршка система и дубока депривација додатно доводе до тога да су ромска деца налазе у повећаном ризику од издвајања из породица. Ово указује на потребу анализе ресурса система односу на потребне ресурсе за обезбеђивање адекватне подршке ромским породицама.

Кључне речи: Роми, социјална заштита, социјална угроженост, презаступљеност

1. ОСНОВНЕ ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И УСЛОВИ ЖИВОТА РОМА У СРБИЈИ

1.1. Колико Рома живи у Србији?

Роми у Србији као седелачко становништво живе још од средњег века, а према подацима које износи Александар Стојановски у књизи „*Romite na Balkanskiot poluostrvo*“⁽¹⁾ по попису Рома у Румелији, у XVI веку, на том подручју је било 17 191 ромска кућа, од којих је 59.9% било хришћанских. Роми су у то време живели пре свега на територији јужне Србије и на Косову. Према Попису становништва из 2011-е године, у Србији данас живи 147.604 Рома (Табела 1), што је значајно више у односу на податак добијен пописом из 2002-е године, када је у Србији према званичним подацима живело њих 108.193. Уколико се овај податак узме као добра процена броја Рома који живе у Србији, онда Роми представљају трећу по бројности мањину у Србији, после Мађара и Бошњака.

Табела 1. Ромско становништво у Србији приказано по регијама

	N	% ¹	% ²
Београдски регион	27325	17.7	1.7
Регион Војводине	42391	26.9	2.2
Регион Шумадије и Западне Србије	20649	12.6	1.0
Регион Јужне и Источне Србије	57239	42.8	3.7
Укупно	147604	100.0	2.05

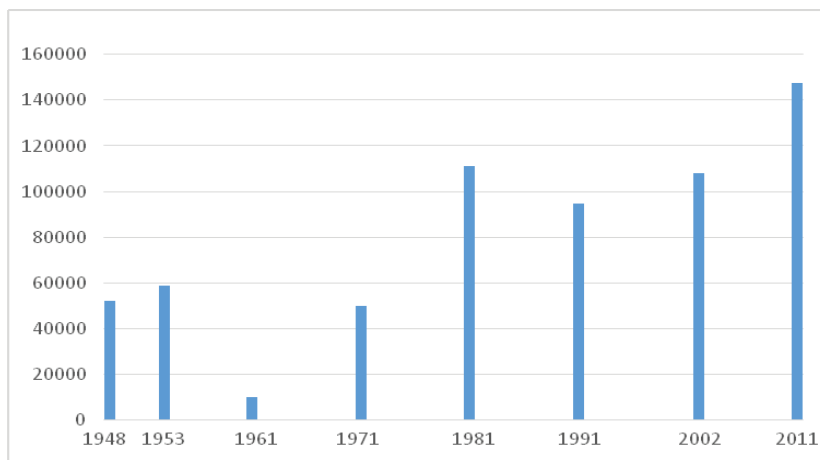
¹ – проценат у односу на број Рома,

² – проценат у односу на број становника

1) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 18.

Ипак, још од пописа из 1948-е године па до данас приметна је етничка мимикрија код Рома, односно прикривања националне припадности, па је питање да ли резултати пописа, али и друге званичне документације, добро одражавају број Рома који живи у Србији (Слика 1)²⁾.

Слика 1. Број Рома у Србији

Често спомињана процена је да у Србији живи око четири до пет пута више Рома, односно између 450.000 и 500.000. Овај податак се као релевантан, без цитирања оригиналног извора наводи у домаћим анализама као што су: „Инклузија ромске деце раног узраста, Извештај за Србију“³⁾, у којој се као извор цитира извештај „*Economic costs of Roma exclusion*“⁴⁾, који цитира публикацију „*At Risk: Roma and the Displaced in Southeast Europe*“⁵⁾, а који се опет позива на извештај „Сиромаштво, социјална искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори: Случај Рома“⁶⁾, који

- 2) Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, Становништво*, Републички завод за статистику, Београд, 2012, стр. 14.
- 3) Марија Александровић, Сунчица Мацура Миловановић, Зорица Трикић, John Bennett, *Инклузија ромске деце раног узраста – Извештај за Србију*, Фондација за отворено друштво, Ромски образовни фонд и UNICEF, Мађарска, 2012, стр. 13.
- 4) World Bank, *Economic costs of Roma exclusion*, 2010, стр. 1: http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf
- 5) Mark Collins, Claudia Grosu, Jaroslav Kling, Susanne Milcher, Niall O’Higgins, Ben Slay, Antonina Zhelyazkova, *At Risk: Roma and the Displaced in Southeast Europe*, UNDP, Bratislava, 2006, стр. 12.
- 6) Akshay Sethi, „Сиромаштво, социјална искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори: Случај Рома“, Светска Банка, део студије *Програмска процена сиромаштва за Србију и Црну Гору*, 2005, стр. 3.

коначно цитира публикацију „Роми и право на здравствену заштиту у Србији“⁷⁾, где се ова информација износи. Додатно, у овој публикацији се не наводи начин процене ове информације већ само да се ради о „секундарним изворима“, док се у публикацији из 2006-е године истог аутора овај податак наводи као број Рома који живе на територији Србије и Црне Горе⁸⁾. Ово указује на недовољно развијену праксу навођења података у домаћој литератури, при чему се услед ненавођења оригиналног извора, али ни методе процене податка у оригиналном извору отежава процена квалитета самог податка, и олакшава „митологизација“ податка. Примари оваквог навођења су и „Положај рањивих група на тржишту рада Србије“⁹⁾, као и „Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва“¹⁰⁾. Иако се оба извештаја користе подацима добијеним на основу Анкета о животном стандарду (АСЖ) из 2008-е године, у којој се аутори ограничавају у погледу генерализабилности налаза јер су обухваћени само Роми који су интегрисани у општу популацију,¹¹⁾ ово ограничење се у датим извештајима не наводи јасно.

Добри примери истраживања, на основу којих може да се донесе суд о квалитету информација су истраживање „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“¹²⁾, „Роми – поседовање личних докумената“¹³⁾ и МIСC4¹⁴⁾ истраживање. У оквиру истраживања „Ромска насеља, услови живота и могућности интеграције Рома у Србији“ идентификована су ромска насеља у Србији у којима живи најмање 15 породица

7) Петар Антић, *Роми и право на здравствену заштиту*, Центар за права мањина, 2005, стр. 3.

8) Петар Антић, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006, стр. 5.

9) Горана Кретић, Михаил Арандаренко, Александра Нојковић, Марко Владисављевић, Марина Петровић, *Положај рањивих група на тржишту рада Србије*, Foundation for the advancement of economics Београд, 2010.

10) Влада Републике Србије, *Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва*, 2011, стр. 111: <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2011/03/Prvi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smnjenju-siromastva1.pdf>

11) Драган Вукмировић, *Студија о животном стандарду: Србија 2002–2007*, Републички завод за статистику Србије, 2008, стр. 11.

12) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005.

13) Истраживачки и аналитички центар АРГУМЕНТ, „Роми – поседовање личних докумената“, у Антић Петар, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006.

14) Republic of Serbia: Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 262.

или 100 људи, а затим на основу таквог узорковања одређен број Рома који живе у ромским насељима као и друге карактеристике ромских породица. Процењено је да у Србији постоје 593 таква насеља у којима укупно живи 247.591 становника, 201.353 Рома староседелаца и 46.238 Рома расељених лица. Како нису обухваћена мања ромска насиља, нити Роми који не живе у ромским насељима, аутори сматрају да истраживањем није обухваћено око 30% ромског становништва. На овај начин процењен број Рома који је 2002-е године живео у Србији износио би око 370.000. На основу овог истраживања можемо да закључимо да је број Рома бар три, ако не и више него три пута већи него што то показује попис становништва, али мањи од 500.000. Друго слично истраживање је истраживање које је спровео Истраживачки и аналитички центар АРГУМЕНТ, „Роми – поседовање личних докумената“¹⁵⁾, којим је обухваћено 2000 Рома који живе у 74 ромских насеља у Београду, али је ово истраживање често погрешно цитирано као да се односи на целу Србију. Једно од великих истраживања које се односи на угроженост ромске популације је МICS4 истраживање. Приликом тумачења резултата МICS4¹⁶⁾ истраживања треба имати у виду да је реализовано на узорку заснованом на попису из 2002-е године. Учесници овог истраживања узроковани су из узорка коју чини 46% ромских домаћинстава обухваћених пописом, а карактерише их да у заједница живи више од 17 ромских породица. Једно ограничење оваквог нацрта је у томе што се ослања на попис, при чему број Рома вероватно три до четири пута већи од броја који је идентификован пописом, а друго јер се одбацује око половине ромског становништва који живи у заједницама са мањим бројем породица, што може довести до систематске грешке.

Како процене броја Рома који живе у ромским насељима значајно варирају, проблематично је одредити величину саму популацију, што ставља ограничење на све податке добијене о структури саме популације и заступљеност различитих карактеристика Рома.

1.2. Структура ромског становништва

Структуру ромског становништва чине Роми рођени у Србији, Роми који су пребегли са територије Аутономне Покрајине

15) Истраживачки и аналитички центар АРГУМЕНТ, „Роми – поседовање личних докумената“, у Антић Петар, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006.

16) Republic of Serbia: Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 262.

Косово и Метохија 1999-е године, који су рођени на територији других република бивше СФРЈ и Роми повратници из земаља са којима постоји уговор о реадмисији. У Србији је регистровано 19.551 Рома који су пребегли са Косова¹⁷⁾, док влада Косова¹⁸⁾ износи процену да на територији Србије живи од 45.000 до 50.000 Рома са Косова, а у извештају UN OCHA из 2003-е процењено је да на територији Србије и Црне Горе, осим око 28.000 регистрованих избеглица ромске националности са Косова живи још око 50.000 нерегистрованих избеглица¹⁹⁾. Јакшић и Башић су у истраживању из 2002-е године утврдили да у ромским насељима живи 46.238 Рома расељених са Косова²⁰⁾, тако да је укупан број Рома који су избегли са Косова вероватно већи. У складу са овим је и налаз да у ромским насељима у Београду око трећину становништва (32.0%) чине Роми интерно расељени са Косова.

Један од великих изазова за систем социјалне заштите је и интеграција Рома повратника на основу уговора о реадмисији, који од 2001. отварају могућност повратка грађана, особа без пребивалишта и грађана земаља трећег света које немају пребивалиште у земљама са којима постоји уговор о реадмисији. Роми који су у Србију дошли из земаља ЕУ чини 7% ромског становништва у Београду²¹⁾, при чему према подацима Канцеларије за реадмисију за период јануар 2011 – фебруар 2013^{22), 23), 24)} можемо да закључимо да Роми чине око две трећине (68.6%) грађана који

-
- 17) Komesarijat za izbeglice Republike Srbije i UNHCR, *Registracija interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije*, Beograd, 2001, str. 25: <http://www.kirs.gov.rs/docs/statistika/Registracija%20Lica%20Raseljenih%20sa%20Kosova%20i%20Metohije.pdf>
  - 18) Republic of Kosovo, Government, Office of the Prime Minister, *Strategy for the Integration of Roma, Ashkali and Egyptians in the Republic of Kosovo 2009-2015*: http://www.kryeministritks.net/zck/repository/docs/Strategy_for_the_Integration_of_Roma,_Ashkali_and_Egyptian_communities_2009-2015.pdf.
  - 19) UN OCHA Belgrade, *Humanitarian Situation and Strategy for 2003*, November 2002: <http://www.static.reliefweb.int/report/serbia/humanitarian-situation-and-strategy-2003-federal-republic-yugoslavia-excluding-kosovo>
  - 20) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 32.
  - 21) Истраживачки и аналитички центар АРГУМЕНТ, „Роми – поседовање личних докумената“, у Антић Петар, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006, стр. 18.
  - 22) Izveštaj Kancelarije za readmisiju za 2011. godinu: <http://www.kirs.gov.rs/docs/read/Izvestaj%20Readmisija%20za%202011-detaljni.pdf>
  - 23) Izveštaj Kancelarije za readmisiju za 2012. godinu: http://www.kirs.gov.rs/docs/read/Izvestaj_2012.pdf
  - 24) Izveštaj Kancelarije za readmisiju za 2013. godinu: http://www.kirs.gov.rs/docs/read/Izvestaj_2013.pdf

су у земљу ушли по уговору о реадмисији, док за период од 2008 – 2010. године овај проценат износи 58.8%²⁵⁾.

1.2. Карактеристике ромских породице и удео деце у ромском становништву

Ромске породице имају у просеку 5 чланова^{26), 27), 28)}. При томе 60.7% ромских породица има децу школског узраста²⁹⁾, при чему 47.5% породица има децу млађу од 5 година³⁰⁾. Налази студије које су спровели Јакшић и Башић указује да деца до 7 година чине 23.8% ромског становништва, а деца од 7 до 16 година 21.6%³¹⁾. На основу овога можемо да закључимо да је 45.4% ромског становништва чине деца до 16 година. Слична процена добијена је и на основу МІСС4 истраживања, којим је утврђено да деца чине 39.9% ромског становништва, а деца на узрасту 0-4 година 14.4%³²⁾. Уколико податке о структури ромског становништва упоредимо са структуром опште популације, у којој деца чине око 17.6% становништва, а деца на узрасту 0-4 година 4.6%, видимо да ромску популацију чини око 2 пута више деце него општу. 81.8% ромске деце живи са оба родитеља, 8.1% живи само са мајком, 3.6% живи само са оцем, 4.4% не живи ни са једним родитељем, док за 2.1% није било могуће утврдити овај податак³³⁾. Највећи број ромске деце узраста 2-14 година, бар је једном било изложено некој врсти психичког или физичког насиља, а 6.1% је било изложено

25) Подаци из годишњих извештаја Министарства за људска и мањинска права, према Влада Републике Србије, *Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва*, 2011, стр. 212: <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2011/03/Prvi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva1.pdf>

26) Истраживачки и аналитички центар АРГУМЕНТ, „Роми – поседовање личних докумената“, у Антић Петар, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006, стр. 18.

27) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 69.

28) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 41.

29) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 107.

30) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 41.

31) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 70.

32) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 41.

33) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 45.

тешком физичком кажњавају, што је више од три пута већи број у односу на децу из опште популације код које је забележено 1.6% таквих случајева³⁴).

1.3. Услови живота ромских породица

За Роме у Србији није карактеристичан номадски начин живота, при чему су 85.0% породица стални становници насеља у којима живе још пре 1991-е године, док се остатак доселио након 1991-е године, а највише досељених (8.1% укупног становништва) након што је српско и неалбанско становништво прогнано са територије Косова.

Док истраживање реализовано на основу списка ромских насеља у Србији даје процену да се ова насеља у приближно једнаком броју налазе у руралним срединама (44.8%) и градским срединама (52.7%), при чему се 21.7% насеља налази у урбаном делу града, а 31.0% чине насеља у приградским деловима³⁵). Према подацима са пописа из 2011-е године 60.4% рома живи у градским насељима, што је на нивоу опште популације (59.4%). На основу ових података можемо да закључимо да Роми ако не у већој, онда бар у подједнакој мери као и особе из општа популација живе у урбаним подручјима. Што се тиче квалитета градње, 44% насеља су насеља од сламова и нехигијенска насеља (немају комуналну инфраструктуру, а објекти су неусловни и грађени од импровизованог материјала), 44 % насеља је претежно уређено (постоји део инфраструктуре, најчешће се нелегално користи струја и вода, а најчешће недостаје канализација), док је 11% насеља потпуно уређено. У 36.4% насеља објекти су претежно комфорни, односно подигнути од чврстог материјала и имају одговарајућу комуналну структуру, при чему је највише оваквих насеља у руралним срединама³⁶). Нешто више од половине домаћинстава (54.9%) има канализацију, док 97.2% домаћинстава има место где пере руке³⁷). Ромске породице углавном немају адекватне услове за одржавање личне хигијене деце - санитарни чвор са тоалетом у кући има само 30.0% ромских породица, а

34) Republic of Serbia: Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 175.

35) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 34.

36) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 48.

37) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 108.

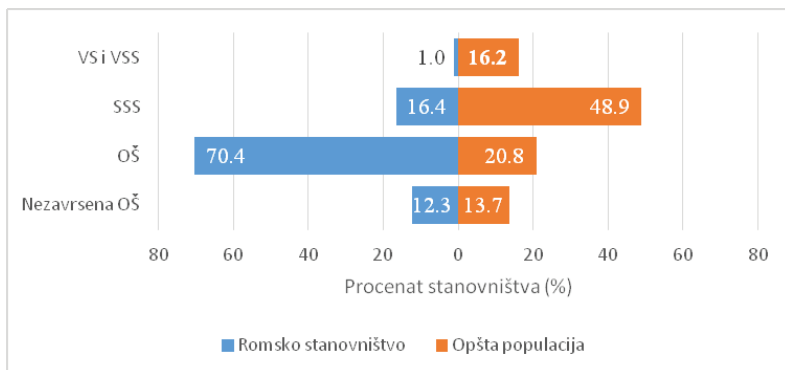

купатило 40% породица³⁸). Иако дуго живе у својим насељима, тек 5.0% породица има станарско право, док власником простора у којем станује себе сматра 58.3% ромских породица³⁹).

1.4. Образовање одраслих и деце

Домаћин/ца ромских домаћинстава најчешће има основно образовање (70.4%), а тек 16.4% ромског становништва има средње образовање⁴⁰). Ако тај податак упоредимо са образовном структуром опште популације добијену у оквиру пописа из 2011-е године, видимо да су Роми у значајно лошијем положају (Слика 2).

Слика 2. Образовна структура ромске и опште популације

Према истраживању које су спровели Јакшић и Башић тек 48.4% ромске деце редовно похађа школу, 6.6% повремено похађа школу, 17.1% не похађа школу, док за 27.9% није могло да се утврди да ли похађају школу или не⁴¹). На основу MICS4 студије добијено је да 88.5% ромске деце основношколског узраста похађа школу⁴²), а средњу школу упише чак 68.1% ромске деце која заврши основну школу. Ипак, тек 19.3% ромске деце узраста од

38) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 80.

39) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 78.

40) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 41.

41) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 108.

42) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 165.

15 – 18 година похађа средњу школу⁴³). Видимо да су овом случају подаци добијени путем ова два истраживања различити, што се осим другачијим узорком може тумачити и подршком инклузију ромске деце у образовање која се спроводила у овом периоду.

1.5. Приходи ромских породица

Процена је да је око 2/3 Рома у Србији сиромашно - 60.5% сматра се веома сиромашном, у поређењу са 6.0% у општој популацији, и чине око 1/41/4 веома сиромашних становника у Србији, док се екстремно сиромашним сматра 9.8% Рома у односу на 0.2% у општој популацији⁴⁴). Сличне процене износи у UNDP, односно процењује се да 57.0% ромских домаћинстава живи у сиромаштву у односу на 10.0% домаћинстава опште популације⁴⁵). Другим речима, сиромаштво је скоро 6 пута чешће код Рома него код припадника опште популације. У истраживању које су спровели Јакшић и Башић 2002-е године, тек 18.6% домаћина/ца у ромским породицама је било запослено, а пензију су примали чланови 5.6% породица, док је у суседским неромским породицама било запослено 54.5% домаћина/ица, док је пензију примало 19.4% породица⁴⁶). На основу овога можемо да закључимо да је само 24.2% ромских породица имала неки стални извор прихода кроз плате и пензије, док је 73.9% неромских суседских породица имало стални извор прихода, што је око три пута више. Видимо да иако је незапосленост три пута већа код Рома у односу на општу популацију, Роми су шест пута сиромашнији, што можемо да тумачимо тиме да Роми најчешће имају ниско плаћене послове и веће породице од припадника опште популације. Социјално помоћ или дечји додатак према подацима овог истраживања примало је тек 18.3% ромских породица. Сличан податак добијен је и у истраживању Истраживачког и аналитичког центра АРГУМЕНТ, према којем 32.6% Рома у Београду има приходе по неком основу⁴⁷).

43) Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011, str. 166.

44) Akshay Sethi, „Siromaštvo, socijalna isključenost i etnička pripadnost u Srbiji i Crnoj Gori: Slučaj Roma“, Svetska Banka, deo studije *Programska procena siromaštva za Srbiju i Crnu Goru*, 2005, стр. 4.

45) Mark Collins, Claudia Grosu, Jaroslav Kling, Susanne Milcher, Niall O’Higgins, Ben Slay, Antonina Zhelyazkova, *At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe*, UNDP, Bratislava, 2006, стр. 18.

46) Божидар Јакшић, Горан Башић, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005, стр. 97.

47) Истраживачки и аналитички центар АРГУМЕНТ, „Роми – поседовање личних докумената“, у Антић Петар, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006, стр. 18.

1.6. Број и угроженост ромске деце

Као највалиднију процену броја Рома који живе у ромским насељима, иако је податак из 2002-е године узећемо процену коју су дали Башић и Јакшић. Процене су израчунате тако што су проценти угрожености помножени са процењеним бројем рома који живе у ромским насељима.

Табела 2. Процена броја ромске деце и броја угрожене ромске деце

	Јакшић, Башић (2005)
Број деце	
Деца 0 – 4	35653
Деца предшколског узраста	58927
Деца (млађи од 18 година)	105598
Број деце према различитим критеријумима угрожености	
Не похађа основну школу ¹	17492
Не похађа основну школу ²	4470
Не похађа средњу	14113
Насиље	4878
Живот у сламовима	45804
Сиромаштво	63359
Екстремно сиромаштво	10325

Izvor: Јакшић, Башић (2005), МІС4 (2011)

Видимо да према грубим проценама у Србији у ромским насељима живи око сто хиљада ромске деце, од чега око 45.878 живи у сламовима, односно крајње неадекватним условима. Чак око 63.359 ромске деце живи у сиромаштву, а око 10.325 у екстремном сиромаштву. Процена броја деце основношколског узраста која не похађају основну школу варира од око 4.470 до 17.492, а број деце која не похађају средњу износи око 14.113. При томе, чак око 4.878 ромске деце трпи тешке облике насиља. Ово представља велики број деце која су угрожена и питање је какав одговор може да пружи систем социјалне заштите. Иако је ово груба апроксимација, ови подаци могу да дају неки оквир за закључивање о обухвати ромске деце различитим програмима, и могу да послуже као почетни корак у процени потребних ресурса система за подршку ромској деци.

У наредном делу биће приказани изазови са којима се систем социјалне заштите суочава приликом подршке особама ром-

ске националности, и генерално особама које живе у дубоком сиромаштву, са фокусом на презаступљеност ромске деце у систему смештаја и могућностима система да постојећим механизмима одговори на комплексну ситуацију и неповољан положај ромских породица.

2. ПРЕЗАСТУПЉЕНОСТ РОМСКЕ ДЕЦЕ У СИСТЕМУ СМЕШТАЈА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

УН Комитет за права детета као и бројне ромске организације годинама уназад упозоравају на превелику заступљеност ромске деце у заштити и високу стопу деце у алтернативној заштити и да се не чине напори да се деца врате својим породицама што је пре могуће⁴⁸⁾. УН Комитет за права детета такође указује на недостатак „посебних културно сензитивних програма намењених деци, пружању подршке породици и напорима за постизање поновног уједињења“⁴⁹⁾. Подаци наведени у извештају Европског центра за права Рома (ERRC)⁵⁰⁾ указују на несразмеран број ромске деце заступљене у државној заштити у европским земљама и креће се од 30-80%.

Међутим, јако је тешко обезбедити детаље о стварном обиму ове прекомерне заступљености у недостатку релевантних података рашчлањених према етничкој припадности. Ово јесте значајан проблем, узимајући у обзир да већина земаља Европске уније, као ни Србија, не прикупља доследно податке у односу на етничку припадност деце у заштити, а да ти подаци могу бити искоришћени за развој, финансирање и праћење успеха циљаних програма превенције и мера заштите за побољшање услова у ромским породицама и да би се обезбедило да ромска деца не буду лишена одрастања у својим примарним породицама.

48) Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding observations: Hungary*, 2006, стр. 7, параграф 30, доступно на: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument)

49) Committee on the Rights of the Child, *consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Romania* (2009), стр. 12, параграф 51, доступно на: <http://www.unicef.org/romania/CRC-C-ROM-CO-4.pdf>

50) European Roma Rights Centre, *Romani Children in Institutional Care*, Bulgarian Helsinki Committee, Milan Šimečka Foundation and Osservazione, 2011, стр. 33-37, доступно на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf>,

У Извештају о раду Центара за социјални рад у Србији у 2011. години⁵¹⁾ наводи се да је по ступању на снагу новог Закона о социјалној заштити уведен Образац за извештавање упит о подацима за кориснике припаднике ромске заједнице и то о узрасту, родној припадности, месту пребивалишта и радној способности. Иако је значајно што је са прикупљањем података о корисницима који су припадници ромске заједнице започело, на основу постојећих података нисмо у могућности да закључимо о положају ромске деце и факторима који доприносе њиховој презаступљености у систему смештаја. Овакви подаци и истраживања која би их обезбедила још увек не постоје у Србији.

Истраживања спроведена у Бугарској, Чешкој, Словачкој, Италији⁵²⁾, Мађарској⁵³⁾ и Румунији^{54) 55)} од стране ERRC у периоду април – јул 2010 открила су неке факторе који доприносе превеликој заступљености ромске деце у институционалној заштити. Ови фактори укључују комплексне социјалне и економске факторе, отежане етничком дискриминацијом и социјалним искључивањем Рома. Фактори који доприносе презаступљености ромске деце у заштити могу се поделити у две основне категорије: они везани за ситуацију породице и они који се односе на систем социјалне заштите.

Квалитетна породична ситуација најважнији је фактор за позитиван развој деце. Квалитет породичних односа одређен је низом фактора као што су добробит сваког члана породице, породична култура и вредности, животни услови, социјална кохезија унутар заједнице и социјална инклузија породице у друштву. Сви ови

---

51) Републички завод за социјалну заштиту, *Извештај о раду Центара за социјални рад у Србији у 2011. години*, Београд, јул 2012, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/izvestavanje/Izvestaj%20o%20radu%20CSR%202011%20-.pdf>

52) Видети European Roma Rights Centre, *Romani Children in Institutional Care*, Bulgarian Helsinki Committee, Milan Šimečka Foundation and Osservazione, 2011, стр. 33-37, доступно на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf>, приступљено 31.03.2013.

53) Видети European Roma Rights Centre, *Dis-Interest of the Child: Romani Children in the Hungarian Child Protection System*, Budapest, 2007, доступно на: <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/8F/m0000028F.pdf>, приступљено 31.03.2013. године.

54) Видети European Roma Rights Centre, *Life Sentence: Romani Children in State Care in Romania*, 2011, доступно на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf>, приступљено 31.03.2013. године.

55) Видети European Roma Rights Centre, *Life Sentence: Romani Children in State Care in Hungary*, 2011, доступно на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-romani-children-in-state-care-in-hungary-20-june-2011.pdf>, приступљено 31.03.2013. године.

фактори могу подржати децу, или их ставити у ризик⁵⁶). Распрострањена дискриминација Рома у свим сферама живота у интеракцији са структуралним сиромаштвом дубоко утиче на породичне факторе који доприносе презаступљености ромске деце у заштити. Фактори који се тичу ситуације породице укључују сиромаштво и материјалне услове (као што су незапосленост, задуженост, величина домаћинства и неадекватни услови становања), нежељене трудноће и напуштање деце у породилиштима /на одељењима дечијих болница, нередовно похађање и прекид школовања, самохрано родитељство и миграције.

У вези са овим факторима стоје ниска стопа поновног уједињења са биолошким породицама, негативан утицај етничког идентитета на могућност усвајања ромске деце и присуство ометености/инвалидитета, који такође утичу на несразмеран и велик број ромске деце у заштити.

Узимајући у обзир наведене факторе и чињеницу да се ромска деца налазе у изразито повећаном ризику од измештања из породица и смештај у заштиту, у наредном делу позабавићемо се могућностима система социјалне заштите у Србији да на ове ризике правремено и адекватно одговори.

3. МОГУЋНОСТИ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У СРБИЈИ ДА ОДГОВОРИ НА СОЦИЈАЛНУ УГРОЖЕНОСТ РОМСКЕ ДЕЦЕ

У претходном делу видели смо да сиромаштво и фактори повезани са сиромаштвом играју најзначајнију улогу као фактори угрожености ромске деце у породицама и њиховог повећаног ризика за измештање из породица, као и да је одговор система на ову угроженост од пресудног значаја да ли ће деца бити измештена из породица, смештена и да ли ће бити поново враћена у породицу. Програми социјалне помоћи и дечије заштите имају изражену улогу у укупној социјалној заштити Рома и неоспорно социјална заштита спречава да сиромаштво Рома расте још више.

Када говоримо о сиромаштву Рома у Србији, неретко мислимо на апсолутно сиромаштво, које представља ниво прихода или потрошње породица и појединаца испод дефинисаног минимума животних потреба као што су храна, одећа, обућа, становање, гре-

56) Duncan Greg J. and Brooks-Gunn Jeanne, „Family Poverty, Welfare Reform, and Child Development“, *Child Development*, Blackwell Publishing, Hoboken, New Jersey, Vol. 71, No. 1 (Jan. - Feb., 2000), стр. 188-196.

јање и сл.⁵⁷⁾ Према последњим подацима, апсолутну линију сиромаштва имамо за 2010. годину и иста је износила 8.544 динара⁵⁸⁾. Овај индикатор социјалне заштите има двоструку улогу. С једне стране указује на ромску групу становништва која се суочава са различитим врстама социјалних ризика који могу имати за последицу социјално искључивање. са друге стране, он не показује право стање код ових ризика због тога што покривеност одређених социјалних потреба зависи и од развијености система социјалне заштите и обухвата Рома као групе под ризиком одговарајућим услугама, нарочито оним на локалном нивоу.

Обухват социјалном заштитом велики је код ромских домаћинстава која живе у насељима, али тај обухват је ипак мањи у поређењу са општом популацијом. Упркос добром обухвату, и даље постоји знатан постотак најсиромашнијих који нису обухваћени никаквим видом заштите, чак 16%, као што и даље постоје приметни проблеми када је у питању могућност приступа Рома програмима социјалне заштите, посебно МОП⁵⁹⁾.

Важећи Закон о социјалној заштити требало је, поред осталог, да обезбеди нова решења за већи обухват сиромашних породица и појединаца, па тако и Рома, мерама материјалне подршке од стране државе. Тако је материјално обезбеђење породице (МОП) замењено новим институтом материјалне подршке, који се зове новчана социјална помоћ (НСП), али општи услови за остваривање овог права су високо постављени. Иако су МОП и сада НСП најбоље таргетирани ка сиромашнима, њима није обухваћен један велики проценат ромског становништва. Та необухваћеност неретко је условљена и постојањем препрека које посебно погађају Роме, као што је одсуство документације и регистрације, а што условљава административну баријеру, затим одсуство поверења, лоши економски положај и необразовање, недостатак времена, језичке баријере, географске баријере (ромска насеља се често налазе у предграђима или у изолованим областима у којима недостају транспорт и инфраструктура). Центри за социјални рад требало би да буду кључно средство за превазилажење ових препрека у приступу социјалној заштити, а нарочито оних који се тичу искључе-

57) <http://www.inkluzijakurs.info/modul.php?headerbar=0&m=1&p=3&t=k&kp=8>, приступљено 31. 03. 2013.

58) Сатарих Надежда, Мухић Марко, Тодоровић Марија, Сатарих Владе, *Анализа примене Закона о социјалној заштити у делу новчаних социјалних помоћи и cost benefit анализа сервиса помоћ у кући за стара лица*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity, Београд, 2013, стр. 15.

59) World Bank, Сиромаштво, социјална искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори: Случај Рома, Београд, 2005, стр. 48.

ности услед непоседовања личних докумената. Позитивни правни прописи предвиђају ту могућност⁶⁰⁾, но, она нажалост у пракси још увек остаје неискоришћена.

Од система социјалне заштите очекује се да компензује резултате ове искључености са тржишта рада и покуша да умањи поларизацију између већинске и ромске популације. Систем социјалне заштите примарно покушава да се обрати екстремном сиромаштву Рома и с тим у вези кроз материјална давања врши алокацију средстава ка овом најугроженијем слоју становништва у Србији. Па ипак, иако су мере система социјалне заштите примарно усмерене ка томе да се сиромашнима обезбеди минимална мрежа социјалне сигурности, поставља се питање како ти програми функционишу у ублажавању сиромаштва Рома и играју ли они улогу у смањењу сиромаштва међу ромским становништвом.

Код нас је у великој мери заступљен тзв. пасивни приступ система („оснажен“ преобимном администрацијом – 77.4% запослених има овај став⁶¹⁾) у пружању услуга који карактерише имплицитно очекивање да ће они којима је помоћ потребна доћи и обратити се за исту. Конкретно, то значи да они који су у стању потребе треба да знају да дефинишу своју потребу, да знају да имају права на обезбеђивање помоћи, која би била одговор на њихову потребу и под којим условима, да знају коме да се обрате, тј. да знају да постоји установа где могу да обезбеде остваривање права (у овом случају на НСП), да имају новац да плате превоз до установе, уколико знају где се налази, да физички буду у могућности да се превезу, да буду писмени да би могли да прикупе документацију и говоре српски како би могли да попуне формуларе и разумеју упутства за попуњавање формулара⁶²⁾ итд. Довољно је да само један од побројаних елемената није задовољен, па да потенцијални корисник остане искључен из система. Управо то је случај са Ромима као једним од највулнерабилнијих у систему и којима су најчешће и у највећој мери програми социјалне помоћи/подршке намењени, те често остају искључени из могућности да остваре право на НСП.

60) Видети Закон о пребивалишту и боравишту грађана, *Службени гласник РС*, бр. 87/2011. и Правилник о обрасцу пријаве пребивалишта на адреси установе, односно центра за социјални рад, *Службени гласник РС*, бр. 113/2012.

61) Истраживање процена стања примене Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад из перспективе стручњака центара за социјални рад, основни резултати, *Глас централа*, бр. 36, Врњачка Бања, новембар 2012.

62) Сатарих Надежда, Мухић Марко, Тодоровић Марија, Сатарих Владе, *Анализа примене Закона о социјалној заштити у делу новчаних социјалних помоћи и cost benefit анализа сервиса помоћ у кући за стара лица*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity, Beograd, 2013, стр. 36.

Када говоримо о дечијој заштити као другом важном извору подршке за ромске породице, улога центра за социјални рад, као органа старатељства, је да промовише физичко и ментално здравље/благостање и одрастање детета у породичном окружењу, као и превенирање угрожености детета⁶³). У случају ромске популације остварење овог задатка представља значајан изазов имајући у виду на који начин се комплексни социјални и економски фактори наведени у раду.

Министарство рада и социјалне политике је уз помоћ UNICEF-а и других партнера развило Мастер план за трансформацију резиденцијалних установа за децу (за период од 2009-2013) за достизање стратегијских циљева, који су потом уграђени у Закон о социјалној заштити (ЗСЗ)⁶⁴). Стратегија развоја социјалне заштите и Закон о социјалној заштити наглашавају да је поштовање права детета основни принцип реформе система заштите деце. Од 2005. године систематски се развија нормативни оквир који треба да омогући поштовање права детета да одраста у оквиру своје биолошке породице, што се постиже кроз развој услуга за подршку деци и њиховим породицама на локалном нивоу. За децу која због различитих разлога привремено или у дужем временском периоду не могу да живе са својим родитељима и за децу која немају живе родитеље, чији су родитељи непознати или нестали потребно је обезбедити алтернативну породичну заштиту и друга решења која обезбеђују континуитет и стабилност у безбедном и стимулативном окружењу и сталност за дете.

Чланом 17. закона о социјалној заштити регулисано је право на дечији додатак. Сматра се да су услови под којима се остварује ово право неприлагођени породицама из маргинализованих и социјално најугроженијих друштвених група, имајући у виду да велики број породица из ових група не може да оствари право на дечији додатак због тога што деца нису укључена у образовни процес. С обзиром на низ проблема са којима се ова деца суочавају у образовном систему Републике Србије, а посебно на недостатак подршке деци из маргинализованих група и веома присутну дискриминацију и стигматизацију ове деце, због чега су она често приморана да напусте школе и имајући у виду да је ванредно образовање често повезано са трошковима, те не представља солуцију за сиромашне породице, условљавање дечијег додатка школовањем деце представља неадекватно законско решење. Ово важи на-

63) Породични закон Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005.

64) Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011.

рочито ако се има у виду да велики број породица живи у тешким економским условима, док 10% породица живи испод званичне линије сиромаштва⁶⁵).

Сиромаштво, незапосленост, депривација и дискриминација погађају ромске породице и велика разлика између индикатора сиромаштва и социјалне искључености Рома у односу на остало становништво у Србији вишеструко се одражава на положај ромске деце ван система и у оквиру њега. Приликом процене угрожености детета, сиромаштво се неретко изједначава са занемаривањем. Из тог разлога ромска деца се налазе у изразито повећаном ризику од измештања из породица и смештај у заштиту, а резултати показују да тај ризик превазилази постојеће капацитете система да на њега правовремено и адекватно одговори.

Литература

- Александровић Марија, Мацура Миловановић Сунчица, Трикић Зорица, Wepnett John, *Инклузија ромске деце раног узраста – Извештај за Србију*, Фондација за отворено друштво, Ромски образовни фонд и UNICEF, Мађарска, 2012.
- Антић Петар, *Роми и право на здравствену заштиту*, Центар за права мањина, Београд, 2005.
- Антић Петар, *Роми и право на правни субјективитет у Србији*, Центар за права мањина, Београд, 2006.
- Влада Републике Србије, *Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва*, 2011: <http://www.inkluzija.gov.rs/wp-content/uploads/2011/03/Prvi-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva1.pdf>
- Вукмировић Драган, *Студија о животном стандарду: Србија 2002–2007*, Републички завод за статистику Србије, Београд, 2008.
- Duncan J. Greg, Brooks-Gunn Jeanne, „Family Poverty, Welfare Reform, and Child Development“, *Child Development*, Blackwell Publishing, Hoboken, New Jersey, Vol. 71, No. 1
- European Roma Rights Centre, *Dis-Interest of the Child: Romani Children in the Hungarian Child Protection System*, Budapest, 2007: <http://www.errc.org/cms/upload/media/02/8F/m0000028F.pdf>
- European Roma Rights Centre, *Life Sentence: Romani Children in State Care in Hungary*, 2011: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-romani-children-in-state-care-in-hungary-20-june-2011.pdf>
- European Roma Rights Centre, *Life Sentence: Romani Children in State Care in Romania*, Извештај the European Roma Rights Centre, 2011: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf>

---

65) Центар за права детета и УНИЦЕФ, *Анализа законодавства Републике Србије из перспективе права детета*, Едиција радни документи Београд, 2011, стр. 73, доступно на: [http://www.unicef.org/serbia/Analiza_zakonodavstva_RS_9.2.11\(1\).pdf](http://www.unicef.org/serbia/Analiza_zakonodavstva_RS_9.2.11(1).pdf)

- European Roma Rights Centre, *Romani Children in Institutional Care*, Bulgarian Helsinki Committee, Milan Šimečka Foundation and Osservazione, 2011, стр. 33-37: <http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf>.
- Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011.
- Izveštaj Kancelarije za readmisiju za 2012. godinu: http://www.kirs.gov.rs/docs/read/Izvestaj_2012.pdf
- Izveštaj Kancelarije za readmisiju za 2013. godinu: http://www.kirs.gov.rs/docs/read/Izvestaj_2013.pdf
- Izveštaj Kancelarije za readmisiju za 2011. godinu : <http://www.kirs.gov.rs/docs/read/Izvestaj%20Readmisija%20za%202011-detaljni.pdf>
- Јакшић Божидар, Башић Горан, *Уметност преживљавања. Где и како живе Роми у Србији*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, 2005.
- Komesarijat za izbeglice Republike Srbije i UNHCR, *Registracija interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije*, Београд, 2001: <http://www.kirs.gov.rs/docs/statistika/Registracija%20Lica%20Raseljenih%20sa%20Kosova%20i%20Metohije.pdf>
- Крстић Горана, Арандаренко Михаил, Нојковиц Александра, Владисављевић Марко, Петровић Марина, *Положај рањивих група на тржишту рада Србије*, Foundation for the advancement of economics Београд, 2010.
- Породични закон Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005.
- Републички завод за статистику, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, Становништво*, Републички завод за статистику, Београд, 2012.
- Republic of Kosovo, Government, Office of the Prime Minister, *Strategy for the Inegration of Roma, Ashkali and Egyptians in the Republic of Kosovo 2009-2015*: http://www.kryeministri-ks.net/zck/repository/docs/Strategy_for_the_Integration_of_Roma,_Ashkali_and_Egyptian_communities_2009-2015.pdf
- Statistical Office of the Republic of Serbia, *Republic of Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2011, Final Report*, UNICEF, Belgrade, 2011.
- Сатарић Надежда, Михаић Марко, Тодоровић Марија, Сатарић Владе, *Анализа примене Закона о социјалној заштити у делу новчаних социјалних помоћи и cost benefit анализа сервиса помоћ у кући за стара лица*, Удружење грађана „Снага пријатељства“ – Amity, Београд, 2013, стр. 15.
- Sethi Akshay, „Сиромаштво, социјална искљученост и етничка припадност у Србији и Црној Гори: Случај Рома“, Светска Банка, део студије *Програмска процена сиромаштва за Србију и Црну Гору*, 2005.
- Стратегија развоја социјалне заштите, *Службени гласник РС*, бр. 108/2005
- UN OCHA Belgrade, *Humanitarian Situation and Strategy for 2003*, November 2002: <http://www.static.reliefweb.int/report/serbia/humanitarian-situation-and-strategy-2003-federal-republic-yugoslavia-excluding-kosovo>
- Collins Mark, Grosu Claudia, Kling Jaroslav, Milcher Susanne, O’Higgins Niall, Slay Ben, Zhelyazkova Antonina, *At Risk: Roma and the Displaced in South-east Europe*, UNDP, Bratislava, 2006.
- Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding observations: Hungary*, 2006, стр. 7, параграф 30: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument)

Committee on the Rights of the Child, *Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Romania* (2009), стр. 12, параграф 51: <http://www.unicef.org/romania/CRC-C-ROM-CO-4.pdf>

World Bank, *Economic costs of Roma exclusion*, 2010: http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/Economic_Costs_Roma_Exclusion_Note_Final.pdf

Marko D. Milanovic, Marija M. Vucinic

LIVING CONDITIONS OF ROMA PEOPLE IN SERBIA AND SOCIAL CARE SYSTEM WITH FOCUS ON CHILDREN

Resume

Data on the Roma population in Serbia are unreliable, and data reporting practices often lead to their distortions so research users, who are not researchers, find it difficult to assess the quality of information. About the unreliability of data on Roma we conclude not only from the national statistics, but based on the information provided by civil society organizations, which speaks in favor of the absence of adequate standards in the presentation of data.

Structure of the population is made from Roma born in Serbia, the Roma who fled from Kosovo in 1999. year, who were born on the territories of other republics of the former Yugoslavia and Roma returnees from countries based on the Agreement on Readmission.

Roma families generally do not have adequate conditions for personal hygiene - toilets and toilets in the house have only 30.0% of Roma families and bath 40% of families. 43.5% of the settlements are settlements of slums and informal settlements, and only 11% of the settlements are fully arranged. Although they live for very long period of time in their settlements, only 5.0% of households have a tenancy right. Due to the inability to register their residence, many members of the Roma population do not have documents, which is a significant administrative barrier to access social and health care. Unemployment is three times higher among Roma than in the general population and Roma are six times poorer.

If we try to estimate the number of children living in poor conditions, by comparing the number of Roma living in Serbia, the Roma population structure and living conditions, it can be concluded that about 70 000 lives in slums in Serbia, nearly 100 000 Roma children live in poverty, and about 15 000 in extreme poverty. Estimated number

of children of primary school age who do not attend the primary school varies from about 7 000 to 26 000 and the number of children not attending secondary school is about 20 000. In addition, as many as 7000 Roma children suffer severe forms of violence. This is the large number of children who are at risk and the question is what response social protection system can offer.

Social welfare system is expected to reduce the polarization between the majority and the Roma population. Promoting physical and mental health/well-being and growth of children in a family environment, and prevention of child endangerment by CSW in the case of the Roma population is a significant challenge, given how the complex social and economic factors affect the ability of Roma families to provide a healthy and safe development of their children.

Social assistance as financial benefits, which are the key mechanism for social protection attempts to address the extreme poverty of the Roma, are insufficient and often inaccessible. Although measures of social protection system are primarily aimed to ensure that the poor are provided a minimum social safety net, social assistance or child allowance, according to research, are receiving only 18.3% of Roma families. Lack of access to social protection programs, particularly the family allowance (family material support - MOP), is often conditioned by the existence of barriers affecting Roma in particular, such as the lack of documentation and registration, then the lack of trust, poor economic status and lack of education, language barriers, geographical barriers, poor previous experiences and lack of knowledge about the availability of services.

Data of the European Roma Rights Center (ERRC) point to the disproportionate representation of Roma children in state care. Though, the exact number is difficult to estimate because most of the European Union countries, as well as Serbia do not collect data by ethnic background of children in care. This hampers the development of appropriate and targeted prevention programs and the creation of measures for improvement of the living conditions of Roma children.

For all these reasons, Roma children are at extremely high risk of displacement from families and placement in care, and that risk exceeds the capacity of the system to offer time appropriate and adequate response.

Keywords: Roma, social protection, social endangerment, overrepresentation

---

* Овај рад је примљен 31. јула 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2013. године.